2. ULUSAL DENİZ TURİZMİ SEMPOZYUMU

İNSAN ÇEVRE ÜRÜN

Bildiriler Kitabı

28 Şubat 2014
Dokuz Eylül Üniversitesi - İZMİR

2. ULUSAL DENİZ TURİZMİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI

2. ULUSAL DENİZ TURİZMİ SEMPOZYUMU

İNSAN ÇEVRE ÜRÜN

Bildiriler Kitabı

EDİTÖRLER
Yrd. Doç. Dr. Gürhan AKTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Oğuz ATİK

28 Şubat 2014
Dokuz Eylül Üniversitesi - İZMİR

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

2. ULUSAL DENİZ TURİZMİ SEMPOZYUMU
(İNSAN, ÇEVRE, ÜRÜN)

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler
Yrd. Doç. Dr. Gürhan AKTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Oğuz ATİK

28 Şubat 2014, İzmir

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Dokuz Eylül Üniversitesi

Editörler
Yrd. Doç. Dr. Gürhan AKTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Oğuz ATİK

Yayın No : 09.7777.1003.000/DR.014.022.733
1. Baskı

İsteme Adresi : Dokuz Eylül Üniversitesi Kaynaklar Yerleşkesi Buca 35160 İZMİR
Tel: (232) 453 49 92 Faks: (232) 453 81 97 e-posta: denizturizmi2014@gmail.com

KAPAK VE DİZGİ: Ögr. Gör. Güven ŞENGÖNÜL

Basım Yeri : Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
Basım Tarihi : 20 Şubat 2014
Basım Yeri Adresi : Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
DEÜ Sağlık Yerleşkesi Mithatpaşa Cad. No: 1606 Balçova 35340 İzmir
Tel : 0(232) 412 33 40 - Fax : 0(232) 412 33 39

©Her hakkı saklıdır. Bu yayının tümü veya bir bölümü önceden izin alınmaksızın hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılıp yayınlanamaz, kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

SUNUŞ

Türkiye, turistik arz potansiyeli dikkate alındığında, dünya ülkeleri arasında iddialı bir konuma sahiptir. Deniz-kum-güneş üçlüsünün Türk turizminde çekicilik açısından ne derece önemli olduğu özellikle kıyı şeritlerine olan talep dikkate alındığında daha da iyi anlaşılmaktadır. Birçok turistik ürün çeşidinin talep doğrultusunda şekillendiği görülmekte ve *Deniz Turizmi* de bu bağlamda dikkati çekmektedir. Buradan hareketle ilki 1998 yılında gerçekleştirilen 2. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu'nun amacı; doğal kaynakları ile büyük potansiyele sahip Türkiye'nin, yıllardır turistik gelir düzeyinde önemli rol oynayan turistik ürün çeşidi, deniz turizminin, dünyadaki eğilimler doğrultusunda, artılarını, eksilerini, fırsat ve tehditlerini tartışmak, sorunlara ayna tutarak, çözüm önerilerini ortaklaşa geliştirmek ve paylaşmaktır.

Kongrenin amacına hizmet edebilmesi amacı ile Sempozyum Konuları şu şekilde belirlenmiştir; a) Bilgi ve İletişim Teknolojileri, b) Dalış Turizmi, c) Deniz Çevresinin Korunması, d) Deniz Turizmi Eğitimi, e) Deniz Turizminde Emniyet ve Güvenlik, f) Deniz Turizmi İşletmeciliği ve Yönetimi, g) Deniz Turizmi Mevzuatı ve Politikaları, h) Deniz Turizmi ve Ulaştırma, i) Ekoturizm, j) İnsan ve Deniz Turizmi, k) Kıyı Bölgesi Yönetimi ve Yönetişim, l) Kruvaziyer Turizmi, m) Marina Yönetimi, n) Pazarlama ve Dağıtım Kanalları, o) Su Altı Arkeolojisi, p) Su Sporları, r) Su Ürünleri Turizmi, s) Sürdürülebilirlik ve Deniz Turizmi, t) Talassoterapi-Deniz Kürleri, u) Tarih ve Deniz Kültürü, v) Yat Turizmi. Konu başlıklarındaki çeşitlilik, 2. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu Bildiriler Kitabı'nın içeriğini zenginleştirmiş olup bu kitap**,** siz değerli katılımcıların ve araştırmacıların ilgisine sunulmaktadır.

2. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu, 28 Şubat 2014 tarihinde Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi ve İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nün ev sahipliğinde; Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü, Bilim Kurulu, Düzenleme Kurulu, Denizcilik Fakültesi Dekanlığı, İşletme Fakültesi Dekanlığı ve yine ev sahibi fakültelerin idari personeli, Sempozyum Bildirileri Kitabı'nın basımını üstlenen Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası destekleri ve katkıları ile İzmir'de gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda desteklerini esirgemeyen kişi, kurum ve kuruluşlara şükranlarımızı sunarız.

Sempozyumun değeri Bilim Kurulu'nun yoğun çalışmaları ile güçlenmiş; editörlüğünü Yrd.Doç.Dr.Gürhan Aktaş ile

Yrd.Doç.Dr.Oğuz Atik'in yaptığı, dizgi aşamasında Öğretim Görevlisi Güven Şengönül'ün katkı sağladığı 2.Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu Bildiriler Kitabı konu hakkında değerli çalışmaları bir araya getirmiştir.

2. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu, yoğun bir ekip çalışması ile ortaya çıkmış olup bu süreçte çabalarını ve özverilerini esirgemeyen ekip üyelerine teşekkürü borç biliriz.

Doç. Dr. Ebru Günlü
Yrd.Doç.Dr.Serim Paker
Düzenleme Kurulu Eş Başkanları

ONURSAL BAŞKAN

Prof. Dr. Mehmet FÜZÜN, Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü

BİLİM KURULU ÜYELERİ

Prof. Dr. A. Güldem CERİT, Dokuz Eylül Üniversitesi (Başkan)
Prof. Dr. Akın AKSU, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Alp TİMUR, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Asker KARTARI, Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr. Atila YÜKSEL, Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Bahar TANER, Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Bahattin RIZAOĞLU, Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz DEMİR, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Cevat TOSUN, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN, Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ,University of Central Florida-Rosen College
Prof. Dr. Füsun İSTANBULLU DİNÇER, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hakkı KİŞİ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Işın DENER, Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim BİRKAN, Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. İge PIRNAR, Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Levent ALTINAY, Oxford Brookes University
Prof. Dr. Mehmet SOMUNCU, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YEŞİLTAŞ, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Meral KORZAY, Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Meryem AKOĞLAN KOZAK, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Metin KOZAK, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat ÜNER, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Zeki DİNÇER, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer TUNA, Muğla Üniversitesi
Prof. Dr. Muhlis HALİS, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Muzaffer UYSAL, Virginia Tech University
Prof. Dr. Nazmi KOZAK, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU, Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Nilüfer KOÇAK, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Nüzhet KAHRAMAN, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Okan TUNA, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan İÇÖZ, Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Oya AYTEMİZ SEYMEN, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Öcal USTA, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Özkan TÜTÜNCÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Saime ORAL, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Şeymus BALOĞLU, University of Nevada Las Vegas
Prof. Dr. Tamer BOLAT, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Adnan TÜRKSOY, Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Asım SALDAMLI, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Doç. Dr. Atilla AKBABA, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Avşar KURGUN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe BAŞ COLLINS, Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Bahattin ÖZDEMİR, Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Beykan ÇİZEL, Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Burcu Selin YILMAZ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan GÜRSOY, Washington State University
Doç. Dr. Durmuş Ali DEVECİ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ebru GÜNLÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ender ASYALI, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Işıl ÖZGEN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Medet YOLAL, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet SARIIŞIK, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Metin TEBERLER, İstanbul Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Murat EMEKSİZ, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Murat GÜMÜŞ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Murat Selim SELVİ, Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KALKAN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TEPECİ, Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz TÜRKAY, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Osman ÇOLAKOĞLU, Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Sabah BALTA, Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk NAS, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Soner ESMER, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer ÖTER, Katip Çelebi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Adil KORUYAN, Dokuz Eylül Üniversitesi

Yrd. Doç. **Dr. Ali Cemal TÖZ**, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Barış KULEYİN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Çağıl Hale ÖZEL, Anadolu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Çimen KARATAŞ ÇETİN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Derya Atlay IŞIK, Muğla Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Devrim YILMAZ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Didem ÖZER ÇAYLAN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ece ÖNCÜER, Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emrah ERGİNER, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gül DENKTAŞ ŞAKAR, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gürhan AKTAŞ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. H. Rafet YÜNCÜ, Anadolu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Lütfi ATAY, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nurser GÖKDEMİR IŞIK, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuz ATİK, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ozan AKSÖZ, Anadolu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serdar AYAN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serim PAKER, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yakın EKİN, Katip Çelebi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yusuf ZORBA, Dokuz Eylül Üniversitesi

DÜZENLEME KURULU

- **Eşbaşkan: Doç. Dr. Ebru GÜNLÜ**
- **Eşbaşkan: Yrd. Doç. Dr. Serim PAKER**

- Doç. Dr. Burcu Selin YILMAZ
- Doç. Dr. Işıl ÖZGEN, Dokuz Eylül Üniversitesi
- Yrd. Doç. Dr. Gürhan AKTAŞ
- Yrd. Doç. Dr. Ali Cemal TÖZ
- Yrd. Doç. Dr. Oğuz ATİK
- Öğr. Gör. Güven ŞENGÖNÜL
- Araş. Gör. Burcu ÇELİK
- Araş. Gör. Cemile SOLAK
- Araş. Gör. Fevzi BİTİKTAŞ
- Araş. Gör. Remzi FIŞKIN
- Araş. Gör. Resul TEPE
- Araş. Gör. Volkan BAHÇECİ

PROGRAM

28 Şubat 2014
(DEÜ Denizcilik Fakültesi Çakabey Deniz Feneri Konferans Salonu)

09:00-09:30 Kayıt

09:30-10:30 Açılış Konuşmaları

- **Doç. Dr. Ebru GÜNLÜ** - Sempozyum Düzenleme Kurulu Eşbaşkanı
- **Metin KALKAVAN** - İMEAK Deniz Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı
- **Emel ÇELİK** - T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Deniz Turizmi Daire Başkan V.
- **Suat Hayri AKA** – T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
- **Prof. Dr. Mehmet FÜZÜN** – Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü

Plaket Töreni

10:30-12:00 Deniz Turizmi Paneli Başkan: Yrd. Doç. Serim PAKER

- **Ali Erkan BEZİRGAN** - Doğuş Marinalar Yönetim Kurulu Üyesi
- **Yılmaz DAĞCI** – TURMEPA ve The Yacht Harbour Association Onursal Üyesi
- **Edhem DİRVANA** – Bozburun Yat Kulübü
- **Savaş ERCAN** – MSC Gemi Acenteleri Koordinatörü
- **İlker MEŞE** – İMEAK Deniz Ticaret Odası Meclis Üyesi
- **Özgür SERT** - Port Akdeniz Liman İşletmesi Genel Müdürü

12:00-14:00 Öğle Arası

14:15-15:45 Oturum - 1A Başkan: Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN

- **Turizm Yazınında "Deniz Turizmi"nin Olgusal Gelişimi**
  Gökçe Yasemin KOZAN - Dokuz Eylül Üniversitesi
  Sami Sonat ÖZDEMİR – Balıkesir Üniversitesi
  Ebru GÜNLÜ - Dokuz Eylül Üniversitesi

- **Türk Mutfağı Tarihinde Deniz Kültürünün Yeri ve Önemi**
  Turgay BUCAK - Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
  Oğuz TAŞPINAR - Çanakkale 18 Mart Üniversitesi

- **Türkiye'de Deniz Turizminde Antik Liman Kentlerinin Önemi ve Alternatif Turizm Önerileri**
  Gülsüm TÜTÜNCÜ ESMER - Dokuz Eylül Üniversitesi
  Osman ERKURT - 360 Derece Tarih Araştırmaları Derneği

- **Deniz Turizminin Dünü, Bugünü, Sürdürülebilirliği**
  İpek SAPMAZ – İMEAK Deniz Ticaret Odası
  M. Faruk OKUYUCU – İMEAK Deniz Ticaret Odası

- **Sualtı Arkeoparkları ve Deniz Turizmi**
  Osman ERKURT -360 Derece Tarih Araştırmaları Derneği
  Serim PAKER – Dokuz Eylül Üniversitesi

14:15-15:45 Oturum - 1B Başkan: Prof. Dr. Cevat TOSUN

- **Türkiye'nin Yat ve Kruvaziyer Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi**
  İbrahim Alpay YILMAZ - Kırklareli Üniversitesi
  Şule Aydın TÜKELTÜRK - Trakya Üniversitesi

- **Gulet Tatili ve Kadınların Gulet Tatili Satın Alma Tercihleri Üzerine Bir Araştırma**
  Serim PAKER - Dokuz Eylül Üniversitesi
  Özlem ÖZGEZMEZ - Dokuz Eylül Üniversitesi

- **Yat Satın Alma Kararında Yat Tipi Tercihi: IC Çeşme Marina Uygulaması**
  Nur ÖZDELİBAŞ - Dokuz Eylül Üniversitesi
  Selçuk NAS - Dokuz Eylül Üniversitesi

- **Deniz Turizminde Yat Limanı Tercihini Etkileyen Faktörlerin Tespiti: Çeşme Bölgesi Yat Limanları Üzerine Bir Çalışma**
  Buse COŞAR – Dokuz Eylül Üniversitesi
  Selçuk NAS - Dokuz Eylül Üniversitesi

- **Kartondan Tekneler Yarışı**
  K. Emrah ERGİNER - Dokuz Eylül Üniversitesi

15:45-16:15 Çay-Kahve Arası

16:15-18:00 Oturum - 2A Başkan: Prof. Dr. Vahap TECİM

- **Yatçılık ve Marinacılık Eğitiminde Uzaktan Eğitim Modeli**
  Meryem AKOĞLAN KOZAK - Anadolu Üniversitesi
  Gökçe YÜKSEK - Anadolu Üniversitesi

- **Yat Turizminde Yat Kaptanlığı Eğitimi Uygulaması ve Sorunları: İzmir Örneği**
  Murat ÖZBEK - Dokuz Eylül Üniversitesi
  Selçuk NAS - Dokuz Eylül Üniversitesi

- **Turizm Amaçlı Su Altı ve Su Üstü Sportif Faaliyetlerin Uygulamasına Yönelik Talimatlar ve İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Uygulamaları**
  Zeynep GÖÇMEN – İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
  Berna DOĞAN – İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

- **Turizm Amaçlı Su Altı ve Su Üstü Sportif Faaliyetler: Bugünü ve Geleceği**
  Murat ÖZBEK - Dokuz Eylül Üniversitesi

- **Dünyanın Bir Sınıfta En Kalabalık Katılımcı Sayısına Sahip Yelken Yarışı**
  Gürbüz ARIKAN – Urla Yelken Kulübü, Türkiye Yelken Federasyonu
  Aysun ATAY ARIKAN - Urla Yelken Kulübü

- **Urla Uluslararası Bağ Bozumu Optimist Yarışları**
  Gürbüz ARIKAN - Urla Yelken Kulübü, Türkiye Yelken Federasyonu

16:15-18:00 Oturum - 2B Başkan: Yrd. Doç. Dr. Derya ATLAY IŞIK

- **Hızla Gelişen Dünya Turizminde Yeni Trend: Kruvaziyer Turizm**
  Reha KILIÇHAN - Erciyes Üniversitesi
  İbrahim İLHAN - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

- **Kruvaziyer Yolcuların Liman Alanında Satın Alma Davranışlarına İlişkin Bir Araştırma**
  Görkem DİKEÇ - Dokuz Eylül Üniversitesi
  Yavuz BAYAR - Dokuz Eylül Üniversitesi
  A. Güldem CERİT - Dokuz Eylül Üniversitesi

- **Türk Kruvaziyer Turistlerin Kruvaziyer Seyahatini Tercih Etme Nedenleri ile Satın Alma Sıklıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**
  Erdal ARLI - Kocaeli Üniversitesi

- **Çanakkale'de Dalış Turizmi ve Potansiyeli**
  Turgay BUCAK - Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
  Senem Ezgi YILMAZ - Çanakkale 18 Mart Üniversitesi

- **Türkiye ve Doğu Akdeniz Kruvaziyer Limanlarının Karşılaştırılması**
  Ayfer ERGİN - İstanbul Üniversitesi
  İpek EKER - İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi

- **Ziyaretçi Yatçıların Yat Limanlarını Tercih Etme Sebepleri: IC Çeşme Marina Uygulaması**
  Can AKALTAN – Dokuz Eylül Üniversitesi
  Selçuk NAS - Dokuz Eylül Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Turizm Yazınında "Deniz Turizmi"nin Olgusal Gelişimi
Gökçe Yasemin KOZAN, Sami Sonat ÖZDEMİR, Ebru GÜNLÜ **1**

Türk Mutfağı Tarihinde Deniz Kültürünün Yeri ve Önemi
Turgay BUCAK, Oğuz TAŞPINAR **13**

Türkiye'de Deniz Turizminde Antik Liman Kentlerinin Önemi ve Alternatif Turizm Önerileri
Gülsüm TÜTÜNCÜ ESMER, Osman ERKURT **29**

Deniz Turizminin Dünü, Bugünü, Sürdürülebilirliği
İpek SAPMAZ, M.Faruk OKUYUCU **45**

Sualtı Arkeoparkları ve Deniz Turizmi
Osman ERKURT, Serim PAKER **49**

Türkiye'nin Yat ve Kruvaziyer Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi
İbrahim Alpay YILMAZ, Şule AYDIN TÜKELTÜRK **63**

Gulet Tatili ve Kadınların Gulet Tatili Satın Alma Tercihleri Üzerine Bir Araştırma
Serim PAKER, Özlem ÖZGEZMEZ **81**

Yat Satın Alma Kararında Yat Tipi Tercihi: IC Çeşme Marina Uygulaması
Nur ÖZDELİBAŞ, Selçuk NAS **93**

Deniz Turizminde Yat Limanı Tercihini Etkileyen Faktörlerin Tespiti: Çeşme Bölgesi Yat Limanları Üzerine Bir Çalışma
Buse COŞAR, Selçuk NAS **111**

Kartondan Tekneler Yarışı
K. Emrah ERGİNER **125**

Yatçılık ve Marinacılık Eğitiminde Uzaktan Eğitim Modeli
Meryem AKOĞLAN KOZAK, Gökçe YÜKSEK **133**

Yat Turizminde Yat Kaptanlığı Eğitimi Uygulaması ve Sorunları: İzmir Örneği
Murat ÖZBEK, Selçuk NAS **149**

Turizm Amaçlı Su Altı ve Su Üstü Sportif Faaliyetlerin Uygulamasına Yönelik Talimatlar ve İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Uygulamaları
Zeynep GÖÇMEN, Berna DOĞAN **169**

Turizm Amaçlı Su Altı ve Su Üstü Sportif Faaliyetler: Bugünü ve Geleceği **189**
Murat ÖZBEK

Dünyanın Bir Sınıfta En Kalabalık Katılımcı Sayısına Sahip Yelken Yarışı **209**
Gürbüz ARIKAN, Aysun ATAY ARIKAN

Urla Uluslararası Bağbozumu Optimist Yarışları
Gürbüz ARIKAN **217**

Hızla Gelişen Dünya Turizminde Yeni Trend: Kruvaziyer Turizm
Reha KILIÇHAN, İbrahim İLHAN **227**

Kruvaziyer Yolcuların Liman Alanında Satın Alma Davranışlarına İlişkin Bir Araştırma
Görkem DİKEÇ, Yavuz BAYAR, A. Güldem CERİT **247**

Türk Kruvaziyer Turistlerin Kruvaziyer Seyahatini Tercih Etme Nedenleri İle Satın Alma Sıklıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Erdal ARLI **277**

Çanakkale'de Dalış Turizmi ve Potansiyeli
Turgay BUCAK, Senem Ezgi YILMAZ **289**

Türkiye ve Doğu Akdeniz Kruvaziyer Limanlarının Karşılaştırılması
Ayfer ERGİN, İpek EKER **307**

Ziyaretçi Yatçıların Yat Limanlarını Tercih Etme Sebepleri: IC Çeşme Marina Uygulaması
Can AKALTAN, Selçuk NAS **323**

HIZLA GELİŞEN DÜNYA TURİZMİNDE YENİ TREND: KRUVAZİYER TURİZM[1]

Reha KILIÇHAN[2]
İbrahim İLHAN[3]

ÖZET

Geçmişten günümüze teknoloji, iletişim, ekonomi ve enformasyon alanındaki hızlı gelişmeler turizm sektörünü dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biri haline getirmiştir. Dünya Turizm Örgütü'nün 2020 Turizm Vizyonu'nda yer alan verilere göre 2020 yılında uluslararası turizm faaliyetlerine katılacak kişi sayısının 1,6 milyara ve turizm gelirlerinin de 2 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir. Geçmişte deniz-kum-güneş temalı turizm politikaları popülerken, günümüzde alternatif turizm çeşitleri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda dünya çapında çok büyük gelişme yaşayan kruvaziyer turizm de bu çalışmaların bir ürünüdür. Uluslararası Kruvaziyer Gemiler Birliği (CLIA) verilerine göre 1980 yılında 1.4 milyon, 1990 yılında 4 milyon, 2000 yılında 8 milyon, 2010 yılında 14.8 milyon ve 2013 yılında 20.9 milyon kişinin kruvaziyer gemiler ile seyahat ettiği ve 2014 yılında da artarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Bu çalışmada; dünyada hızla gelişme gösteren turizm sektörünün yeni trendi olan kruvaziyer turizmin tarihsel gelişimi, dünyaca ünlü kruvaziyer turizm destinasyonları, kruvaziyer dernekleri-birlikleri, kruvaziyer gemilerin sınıflandırılması ve büyük kruvaziyer şirketleri hakkında önemli ve güncel bilgilere yer verilmektedir. Bu bağlamda bu çalışma dünyada kruvaziyer turizmin geldiği noktanın ortaya konması bakımından önemli bir çalışmadır. Ayrıca birbirinden güzel destinasyonlara sahip ve üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizde, kruvaziyer turizm politikaları geliştirilmesinde yararlanılabilecek bir kaynak olması bakımından önem arz etmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise dünyada kruvaziyer turizm sektörü hakkındaki önemli noktalar vurgulanmış ve ülkemizde kruvaziyer turizm sektörünün geleceği için atılması gereken adımlar hakkında önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kruvaziyer, Kruvaziyer turizm, Deniz turizmi.*

[1]Bu bildiri, "Kılıçhan R. (2012), Kruvaziyer Gemilerin Yiyecek İçecek Departmanlarında Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakati İlişkileri: Ketchikan, Juneau ve Skagway Limanlarında Bir Araştırma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir." adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

[2]Arş.Gör., Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Kayseri rehakilichan@erciyes.edu.tr

[3]Yrd.Doç.Dr.,Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi, Nevşehir ibrahim@nevsehir.edu.tr

GİRİŞ

Kruvaziyer kavramı uluslararası literatürde "*cruise*" olarak adlandırılmaktadır. "*Cruise*" kelimesi basitçe "*boş vakitleri değerlendirmek, dinlenmek ve eğlenmek amacı ile limanlar arası yapılan deniz seyahati*" olarak tanımlanmaktadır (Collins English Dictionary; Dowling, 2006: 3). Kruvaziyer turizmde liman ziyaretleri, limana yakın yerleri ziyaret ve alışverişlerden oluşan aktiviteler bulunmaktadır. Kruvaziyer gemilerin uğradığı limanlar ve bu limanlarda kruvaziyer turistlere sunulan turistik hizmetler, ev sahibi ülkelerin ağırlıkla yatırım yaptıkları alanları oluşturmaktadır. Ancak kruvaziyer turizmin temelinde gemi ve deniz seyahati yatmaktadır. Gemi seyahati, gemide sunulan her türlü hizmet ve liman ziyaretlerinden oluşan bir turistik ürün olarak kruvaziyer turizm, ayrıca diğer ulaştırma ve konaklama hizmetlerinden de yararlanmaktadır.

Kruvaziyer gemi seyahati belirli limanlardan başlar. Belirli sayıda limanlar arasında ve belirli sürede sürecek olan seyahatin öncesinde ve sonrasında, katılımcıların ulaşımı ve konaklaması, turistik ürünün diğer bileşenleridir. Bu açıklamalardan sonra kruvaziyer turizmi tanımını yapmak gerekirse; "*konukların, temel amacı yolcu taşımacılığı olan bir gemiye, para ödemek suretiyle bindikleri, denize dayalı bir seyahat*" olarak tanımlanabilir (Wild ve Dearing, 2000: 319).

Kruvaziyer turizm seyahatlerinde kullanılan gemilerin tanımları da yapılabilir. Bu konuda uluslararası Kruvaziyer Hatları Birliği (CLIA)'nin tanımı şöyledir: "*Seyahati programlanmış, derin sularda iki gün ya da daha fazla kalan, en az 100 yolcu kapasiteli gemidir*." Bu tanıma göre yük taşıyan gemilerle kısa mesafeli tur yapan operatörler, feribotlar ve teknelerin kapsam dışı tutulduğu görülmektedir. Mesela Yunan adaları arasında veya Yunan adalarıyla Türkiye limanları arasında günlük yolcu taşıyan ya da kısa tur yapan teknelerin ya da feribotların, kruvaziyer turizme dahil olması mümkün değildir (www.cruising.org).

Son olarak, kruvaziyer tanımını yaparak konunun içeriğinin anlaşılması daha da kolaylaşabilir: "*kruvaziyer; konukların, belli bir rotada değişik destinasyonları ziyaret etmek üzere, temel amacı normal olarak taşıma değil, misafirleri ağırlamak olan bir gemiye, boş zamanlarını değerlendirmek için, bir ücret ödeyerek yaptıkları seyahattir*" (Wild ve Dearing, 2000: 319). Buna göre, amacı taşıma veya ulaştırma değil, konukları olan turistleri ağırlamak olan ve bu amaçla her türlü hizmet donanımına sahip bulunan büyük gemilerle

yapılan deniz seyahatleri, kruvaziyer turizmin ana eksenini oluşturmaktadır.

Kruvaziyer seyahatlerde insanlar hem seyahat ettikleri geminin imkânlarından faydalanabildiği gibi hem de görmek istedikleri destinasyonları aynı tur programı içinde ziyaret edebilmektedir. Seyahat aracı olarak kullanılan gemilerin konaklama, yeme-içme, eğlence gibi hizmetlerin sunulduğu bir tatil köyü niteliği taşımasının yanında aynı zamanda konukların farklı destinasyonlara daha güvenli ve daha rahat bir şekilde ulaşımını da sağlayan bir taşıma aracı olması kruvaziyer turizminin farklı bir turizm çeşidi olarak nitelendirilmesini sağlamıştır.

Dünya Turizm Örgütü'ne göre kruvaziyer turizm için üç temel gerçek söz konusudur (UNWTO, 2003: 24).

- Karada gerçekleşen tatiller ile doğrudan rekabet halinde bulunan, boş zaman seyahatleri içinde yer alan farklı bir kategoridir.
- Büyüyen bir üründür ve arz kaynakları arttıkça ilgili talep de eşit bir şekilde oluşur.
- Kruvaziyer seyahatlere ilişkin dünya çapındaki tanıtım süreci ABD pazarındaki başarıya dayanmaktadır ve çoğu pazarda kruvaziyerler arza ve talebe yönelik modern şekilde tasarlanmaktadır.
-

Dünya Turizm Örgütü'nün 2020 Turizm Vizyonu raporuna göre, kruvaziyer bir gemi ile ülkeye giriş yapan kruvaziyer yolcular, gemi birkaç gece aynı limanda kalsa bile konaklama için her gece gemiye geri dönmeleri nedeni ile günübirlik ziyaretçi tanımı içinde yer almaktadır. Ayrıca turistik seyahat yapan kruvaziyerler sadece denizde yapılan turistik yolculukları ifade etmekte olup kıyı seyahatlerini, nehir seyahatlerini ve feribot seferlerini kapsamamaktadır (www.unwto.org).

KRUVAZİYER TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Gemilerin bir denizyolu ulaşım aracı olarak kullanımı, M.Ö. 6000-5000 yıllarına uzanmaktadır. Günümüzde ticari olarak kullanılan gemiler eski zamanlarda sadece taşıma, bir yerden bir yere ulaşım amacıyla kullanılırken, savaş zamanlarında bu gemilerin bir savaş aracı olarak da kullanıldığı bilinmektedir.

Gemilerin modern anlamda bir seyahat aracı olarak kullanılmaya başlanması 1800'lü yıllara tekabül etmektedir. 1800'lü

yılların başında gemilerin taşıma kapasiteleri sınırlı sayıda ve yakın mesafelerde seyir edebilecek koşullara sahipti. Sanayi devriminden sonra buharlı gemilerin geliştirilmesi ile yolculuklar daha hızlı olmaya başlamış ve zaman içinde daha programlı ve daha uzun mesafeleri kat edebilen, daha fazla insanı ağırlayabilen gemiler inşa edilmiştir.

Kruvaziyer turizm tarihi hakkında 1800'lü yıllarda kruvaziyer gelişmeler kronolojik olarak Tablo 1.'de gösterilmektedir.

Tablo 1. 1800'lü Yıllarda Kruvaziyer Gelişmeler

Tarih	Kruvaziyer Gelişmeleri
1801	Krank donanımlı ilk yandan çarklı gemi, "Charlotte Dundas", İskoçya Forth- Clyde Kanalı üzerinde hizmete girdi.
1807	İlk buharlı yolcu gemisi Robert Foulton tarafından tasarlanan "Cleremont", ilk seferini Hudson Irmağı boyunca New York-Albany arasında yaptı.
1808	Amerikan buharlı vapuru "Phoenix" New York'dan Philadelphia'ya ilk açık deniz yolculuğu yaptı.
1811	Mississippi Nehri üzerinde işleyen ilk gemi "New Orleans" faaliyete geçti.
1819	İlk defa ABD yapımı "Savannah" buharlı gemisi Atlas Okyanusu'nu geçti.
1835	İlk kruvaziyer reklamı P&O Cruises tarafından bir gazeteye verilen Shetland and Orkneys adaları çevresinde gerçekleşen bir kruvaziyer reklamı oldu.
1837	Peninsular Steam Navigation Company kuruldu. İngiltere ile İber yarımadası arasında gerçekleşen ilk taşımacılık hattı oldu.
1838	İngiliz gemisi "Sirius", Atlas Okyanusunu tam anlamıyla buhar gücüne dayanarak geçen ilk gemi oldu. Aynı tarihte Great Western, Bristol-New York arasını 15 günde aştı ve düzenli okyanus aşırı sefer yapan ilk buharlı gemi oldu.
1840	Samuel Conard ilk düzenli transatlantik vapur hattını kurdu.
1843	Isambard Kingdom Bruner tarafından tasarlanan demirden yapılan ve pervaneyle işleyen ilk büyük yolcu gemisi "Great Britain" suya indirildi.
1844	P&O şirketi "SS Iberia" gemisi ile kutsal topraklara kruvaziyer tur düzenledi. Bu tur Londra'dan hareket ederek Vigo, Lisbon, Malta, İstanbul, and Alexandria şehirlerini içine alan bir rotada gerçekleşti.
1858	Müşteriler P&O şirketine ait olan "Ceylon" gemisi ile seyahat edebilmek için ücret ödediler.
1874	Cunard şirketinin düzenlediği popüler olarak kabul edilen 13 haftalık Akdeniz- Karadeniz güzergahlı bir ring kruvaziyer turu düzenlendi.
1881	Cunard şirketine ait elektrik ile aydınlatılan ilk okyanus gemisi "Servia" denize indirildi.
1893	Cunard şirketine ait ilk yelkensiz gemiler "Campania" and "Lucania" denize indirildi.

Kaynak: Boniface ve Cooper, 2009; Cartwright ve Baird, 1999; Boileau, 2006; Gibson, 2006; Stopford, 2009; Klein, 2002; Dickinson ve Vladimir, 2008; www.oasisoftheseas.com, www.cunard.com, www.pocruises.com, www.cruiseserver.net.

1900'lü yıllara kadar talep gören kruvaziyer seyahatler II. Dünya Savaşı ile bir duraklama dönemine girmiştir. Daha sonraki yıllarda da havayollarındaki gelişim, insanların kruvaziyer turlara olan talebini düşürmüştür. Kruvaziyer sektörü *fly-cruise* isimli yeni bir ürün geliştirerek, hava yolları ile ortak çalışmaya başlamış ve kruvaziyer sektörü tekrar bir canlanma yaşamıştır. Hatta günümüzde havayolları ve kruvaziyer turların paket tur halinde satıldığı online seyahat acenteleri bulunmakta, gün geçtikçe kruvaziyer seyahatlere olan ilgi ve katılım artmaktadır.

Tablo 2. 1900'lü Yıllarda Kruvaziyer Gelişmeler

Tarih	Kruvaziyer Gelişmeleri
1901	"Celtic", White Star şirketi tarafından denize indirildi.
1906	Cunar şirketine ait "Lusitania" and "Mauref'ania" denize indirildi ve Atlantik'de tur yapan döneminin en büyük ve en hızlı gemileri oldular.
1910	White Star şirketi tarafından döneminin en geniş ve en lüks üç yolcu gemisinden biri olan "Olympic" tanıtıldı.
1912	Titanik kazası gerçekleşti.
1912	Cunard şirketi "Laconia" ve "Franconia" yolcu gemilerini tanıttı.
1914	I Dünya Savaşı başladı.
1920	Cunard ve diğer şirketler Amerika'da içki yasağı olduğu süreçte Küba, Bermuda ve Bahamalar gibi içki ve kumara izin veren limanlara üç günlük Booze Cruise düzenledi.
1934	Cunard- White Star Line şirketlerinin oluşturduğu yeni bir şirket "RMS Queen Mary″ yolcu gemisini denize indirdi.
1939	II. Dünya Savaşı başladı ve kruvaziyer sektörünün gelişmesi yavaşladı.
1940	Cunard- White Star Line şirketlerinin ikinci büyük lüks gemisi "Queen Elizabeth" ilk seferini gerçekleştirdi. "Queen Elizabeth" 1938 yılında inşa edilmiş olmasına rağmen 1940 yılında "Queen Mary" ile birlikte II Dünya savaşı ile askeri amaçlı kullanılmıştır.
1951	American Export Line, "Independence" ve "Constitution" isimli iki gemi inşa etti.
1958	İlk transatlantik ticari jet uçağının deniz aşırı yolculuk yapması nedeniyle çok sayıda kruvaziyer şirketin işlerinde düşüş oldu.
1960	Kruvaziyer sektörü havayolu ulaşımının gelişimi ile bir çöküş yaşandı.
1960	Royal Mail Line şirketinin "Andes" gemisi İngiltere'nin ilk kruvaziyer gemisi oldu.
1965	Kruvaziyer endüstrisi iyileşme göstermeye başladı.
1970	Yeni kruvaziyer şirketleri kuruldu. Ayrıca bu dönemde havayolları ile anlaşmalar yapılarak yeni bir kruvaziyer modeli (*fly-cruise)* oluşturuldu,
1970	"The Love Boat" televizyon programı insanların kruvaziyerlere olan ilgisini arttırdı.
1990	Konsolidasyon ve küreselleşme ile beraber şirketler arası birleşmeler ve devralmalar yaşandı.

Kaynak: Boniface ve Cooper, 2009; Cartwright ve Baird, 1999; Boileau, 2006; Gibson, 2006; Stopfort, 2009; Klein, 2002; Dickinson ve Vladimir, 2008; www.oasisoftheseas.com, www.cunard.com, www.pocruises.com, www.cruiseserver.net.

Kruvaziyer sektörünün gelişimi son yıllarda hızlanarak devam etmektedir. Kruvaziyer gemiler daha büyük kapasiteli inşa edilmeye başlanmış, uzun süreli ve uzun mesafeli turlara çıkabilecek konuma gelmişlerdir. Tüm dünyada özellikle kruvaziyer turizm sektörünün ekonomik getirisinin yüksek olduğunun fark edilmesi ile kaliteli ve lüks limanlar inşa edilmeye ve yeni destinasyonlar keşfedilmeye başlanmıştır. Örnek olarak Türkiye'nin kruvaziyer turizm sektöründeki değeri dünya çapındaki büyük şirketlerin dikkatini çekmiş ve İzmir, Antalya, İstanbul, Marmaris'e yeni rotalar ile gemiler tur düzenlemeye başlamıştır. Ayrıca Karadeniz'den yine Karadeniz'e kıyısı olan ülkelere İstanbul üzerinden tur güzergâhları oluşturulmaktadır.

Tablo 3. 2000'li Yıllarda Kruvaziyer Gelişmeler

Tarih	Kruvaziyer Gelişmeleri
2000	Kruvaziyer sektöründe pazar bölümlemeye gidilmeye, kruvaziyer ürünü farklı özelliklerine göre çeşitlilik göstermeye başladı.
2009	Royal Caribbean şirketi tarafından "Oasis of The Seas" kruvaziyer gemisi 2009 Aralık ayında denize indirildi.
2010	Oasis of The Seas kruvaziyer gemisinin ikiz kardeşi "Allure of the Seas" gemisi Royal Caribbean şirketi tarafından denize indirildi.
2011	MSC şirketine ait "Meraviglia" gemisi, Carnival şirketine ait "Carnival Magic" gemisi, Disney şirketine ait "Disney Dream" gemisi, Oceania şirketine ait "Ocenia-Class" gemisi, Costa şirketine ait "Costa Favolosa" gemisi denize indirildi.
2012	MSC şirketine ait "Musica" ve "Favolosa" gemileri, Disney şirketine ait "Disney Fantasy" gemisi, Costa şirketine ait "Costa Fascinosa" gemisi, Carnival şirketine ait "Carnival Breeze" gemileri denize indirildi. Bu gemilerle birlikte dünyada toplam 13 yeni gemi denize indirilmiştir.
2012	Costa şirketine ait "Costa Concordia" isimli kruvaziyer gemisi, 4234 kişiyle Roma'nın batısındaki Civitavecchia kentinden, kuzeybatıdaki Savona kentine doğru yol almak için hareket halinde iken Giglio adası açıklarındaki kayalıklara çarpıp yan yattı. Kazada pek çok kişi hayatını kaybetti.
2013	8 farklı kruvaziyer şirkete ait yatak kapasiteleri toplam 12125 olan 11 yeni gemi denize indirilmiştir. 2.3 Milyar Amerikan doları yatırım yapılmıştır.
2014	9 farklı kruvaziyer şirkete ait 16702 yatak kapasiteli toplam 13 yeni gemi inşa edilmektedir. 3.3 Milyar Amerikan Doları yatırım yapılmaktadır. 2014 yılı içerisinde denize indirilmesi beklenmektedir.
2015	Holland Amercia Line, Norwegian Cruise Line ve Royal Caribbean International Şirketlerine ait 10960 yatak kapasiteli toplam 3 yeni gemi inşa edilmektedir. 2.4 Milyar Amerikan Doları yatırım yapılmaktadır. 2015 yılı içerisinde denize indirilmesi beklenmektedir.
2016	Royal Caribbean Şirketi toplam 9400 yatak kapasiteli 2 adet kruvaziyer gemi siparişi vermiştir. Toplam yatırım 2 Milyar Amerikan Dolarıdır. 2016 yılı içerisinde denize indirilmesi beklenmektedir.

Kaynak: Boniface ve Cooper, 2009; Cartwright ve Baird, 1999; Boileau, 2006; Gibson, 2006; Stopfort, 2009; Klein, 2002; Dickinson ve Vladimir, 2008; www.oasisoftheseas.com, www.cunard.com, www.pocruises.com, www.cruiseserver.net, http://www.cruising.org.

Kruvaziyer şirketleri her geçen gün gelişirken, kruvaziyer turlara olan talep de gün geçtikçe artış göstermektedir. Kruvaziyer şirketleri birbirinden ihtişamlı büyük yolcu kapasiteli yeni gemi siparişleri ile sektörün 2012-2016 yılları arasında daha da büyümesi için yatırımlarını sürdürmektedir.

POPÜLER KRUVAZİYER TURİZM DESTİNASYONLARI

Kruvaziyer turlar, uğranacak olan destinasyonların coğrafi özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Destinasyonların iklim koşulları, havanın nemli veya rüzgârlı oluşu, güneşli veya bulutlu olması ve hatta fırtına hortum riskinin olup olmaması gibi faktörler seyahatlerin rotasını değiştirebilmektedir. Kruvaziyer gemiler sıcak ve sakin denizlerde odaklanma eğilimindedirler (Gibson, 2006: 44). Ancak son yıllarda kruvaziyer turlar macera severler için sıcak iklimden ziyade farklı özelliklere önem vermektedir. Örneğin kruvaziyer turların güzergâhlarının sahip olduğu bitki örtüsü, vahşi doğa, ender görülen canlı türleri, buzullar gibi özellikler önemli çekici faktörler olmaktadırlar.

Karayipler, Akdeniz ve Güney Pasifik iklimlerinin sıcak olmasından dolayı geçmişten günümüze popüler kruvaziyer rotaları haline gelmişlerdir. Son yıllarda özellikle kruvaziyer gemilerin daha modern ve teknolojik yapılmaya başlanmasından sonra Alaska, Güney Okyanusu ve Kutuplar gibi soğuk ve uzak destinasyonlara da kruvaziyer turlar düzenlenebilmektedir (Sharpley, 2006: 45).

Kruvaziyer turizmde en fazla yatak kapasitesi Karayipler bölgesinde bulunmaktadır. Karayipler'i ikinci sırada takip eden bölge ise ılıman iklimi, coğrafi özellikleri ve doğal tarihi çekici özellikleri ile dikkati çeken Akdeniz Bölgesi'dir. Üçüncü sırada ise Kuzey Amerika Bölgesi yer almaktadır (CLIA, 2011).

Karayipler

Dünyanın en popüler kruvaziyer turizm destinasyonu Karayipler'dir. Karayip bölgesi İngiltere, Fransa, Hollanda ve İspanya'nın sömürgesi olduğu için Afrika ve Avrupa'ya özgü kutlama şekilleri, müzikleri, yemekleri, dinleri ve dilleri ile çok zengin bir kültüre sahiptir. Bölge kruvaziyer turlar için elverişli iklime ve doğal güzelliklere sahip olup coğrafi konum bakımından da ilgi çekmektedir (Lew vd., 2008: 326).

Karayip bölgesi irili ufaklı adalardan meydana gelmektedir. Karayip bölgesinde yer alan adalar; Anguilla, Antigua & Barbuda,

Aruba, Bahamalar, Barbados, Belize, Bermuda, Bonaire, İngiliz Virgin Adaları, Cayman Adaları, Cuba, Curacao, Dominica, Grenada, Guyana, Dominik Cumhuriyeti, Guadeloupe, Jamaica, Martinique, Montserrat, Puerto Rico, St. Barts, St. Eustatius, St. Kitts, Nevis, St. Lucia, St. Maarten, St. Vincent ve Grenadines, Suriname, Trinidad ve Tobago, Turks ve Caicos, Amerikan Virgin Adaları ve Venezuela'dır. Şekil 1.'de bu adaların gösterildiği Karayipler haritası yer almaktadır.

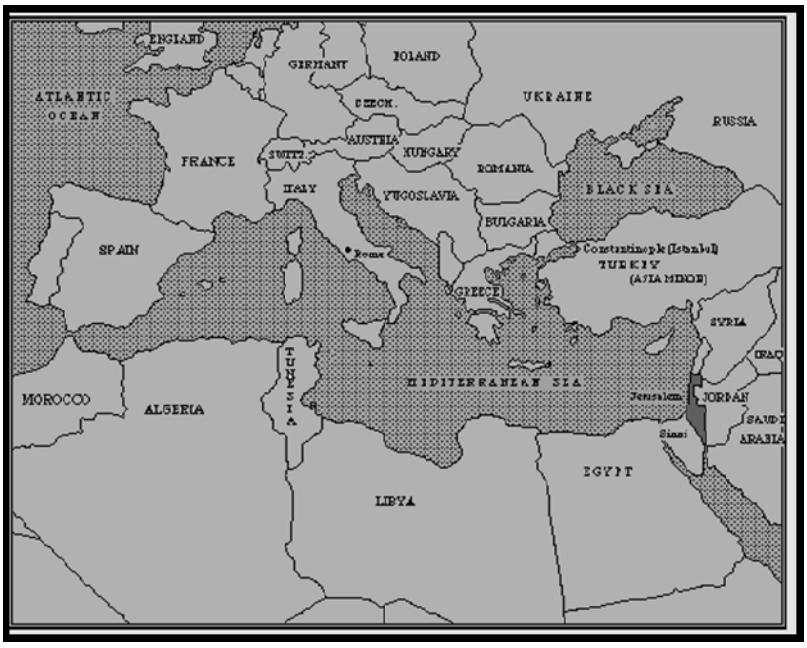
Şekil 1. Karayipler
Kaynak: Karayipler – Karayip Adaları, www.karayip-adalari.com.

Dünya Turizm Örgütü'nün yapmış olduğu sınıflandırmaya göre Bahamalar ülkesinin Nassau bölgesi, Porto Rico ülkesinin San Juan şehri, Amerikan Virgin Adaları ülkesinin St. Thomas şehri, St. Maarten şehri, Antigua ülkesinin Antigua şehri; Doğu Karayipler olarak sınıflandırılmakta, Birleşik Devletler ülkesinin Key West şehri, Cayman Adaları ülkesinin Cayman Adaları şehri, Jamaica ülkesinin Kingston şehri; Batı Karayipler olarak sınıflandırılmakta, Barbados ülkesinin United States şehri, Çuraçao ülkesinin Dutch Antilles/Holland şehri; Güney Karayipler olarak sınıflandırılmaktadır (Gibson, 2006: 45-50). Karayip Turizm Örgütü'nün verilerine göre Karayip Bölgesi'nde en fazla ziyaret edilen adalar Bahamalar, Cayman Adaları, Cosumel Adası, Porto Rico, St. Maarten ve Virgin Adaları olduğu belirtilmektedir (www.onecaribbean.org).

Akdeniz ve Avrupa Ülkeleri

Akdeniz Bölgesi, kruvaziyer turizm destinasyonları arasında en çok ziyaret edilen ikinci bölge konumundadır. Birbirinden önemli limanların ve büyük kruvaziyer şirketlerinin Akdeniz Bölgesinde bulunması, ılıman iklime sahip olması, tarihi, dini ve doğal çekiciliklerinin çokluğu ve coğrafi özelliklerinin elverişli olmasının avantajlarını kullanmaktadır.

11 Eylül olaylarından sonra, kruvaziyer şirketler rotalarında değişikliklere gittiler ve Avrupa ülkelerine, Akdeniz'e ve Kutsal Topraklara yönelik turlarını geçici olarak durdurdular. Bu bölgelere olan talebi, Karayipler, Alaska, Kanada ve Yeni İngiltere bölgelerine turlar düzenleyerek yönlendirmişlerdir. Zamanın ilerlemesi ile daha sonraki yıllarda iptal edilen turlar yeniden canlanmaya başlamıştır (Miller ve Grazer, 2006: 75). Şekil 2.'de Avrupa ve Akdeniz Ülkelerinin gösterildiği harita yer almaktadır.

Şekil 2. Akdeniz ve Avrupa Ülkeleri
Kaynak: Europe and Mediterranean Map, www.goodnewspirit.com.

Akdeniz bölgesi ve Avrupa ülkelerindeki pek çok liman büyük kruvaziyer gemileri ağırlayabilecek kapasitededir. Ayrıca yeni limanlar inşa edilmeye devam etmektedir. Destinasyon sayısındaki artış bu bölgelere olan tur sayısını arttırmakta ve talep de buna paralel

olarak artmaktadır. Akdeniz ve Avrupa ülkelerindeki önemli kruvaziyer destinasyonlar Tablo 4.'te yer almaktadır. Bu destinasyonlardan özellikle Dubrovnik, İstanbul, Marmaris ve Malta son yıllarda en popüler kruvaziyer destinasyonlardır. Avrupa Kruvaziyer Konseyi'nin 2011 yılında yayımladığı Kruvaziyer Turizm Raporuna göre 2010 yılı sonunda 5.28 milyon yolcu Avrupa limanlarından kruvaziyer turlara katılmıştır. Bu yolcuların yaklaşık %75'i Avrupalı yolculardan oluşmuş ve bu yolculuklar genellikle Akdeniz, Baltık ve diğer Avrupa bölgelerine yönelik gerçekleşmiştir (http://www.europeancruisecouncil.com).

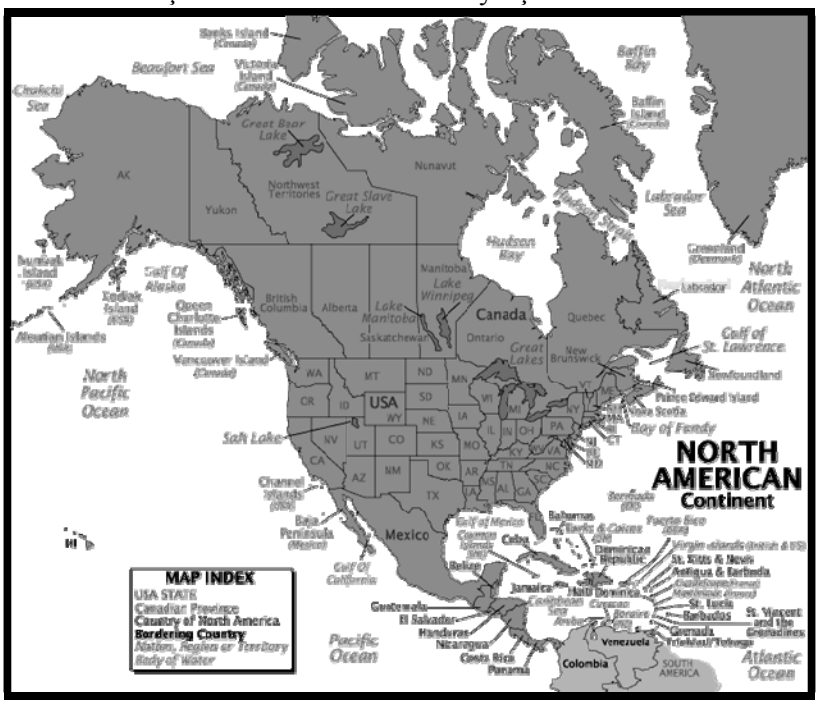
Tablo 4. Akdeniz ve Avrupa Ülkelerindeki Önemli Kruvaziyer Destinasyonlar

Ülke	Destinasyon
Birleşik Krallık	Southampton, Dover
Portekiz	Lizbon
Finlandiya	Helsinki
Danimarka	Kopenhag
Rusya	St. Petersburg
Estonya	Tallın
İsveç	Stockholm
İspanya	Barselona, Malaga, Valencia
Mayorka	Palma
Polonya	Gdynia
Norveç	Oslo, Bergen
İtalya	Venice, Napoli, Civitavecchia, Savona, Livorno
Hırvatistan	Dubrovnik
Yunanistan	Pire, Santorini, Rodos, Mykonos
Hollanda	Amsterdam
Almanya	Kiel, Bremerhaven
Türkiye	İstanbul, Kuşadası, İzmir, Alanya, Sinop, Trabzon, Mersin
Malta	Vallette
Fransa	St.Tropez, Marsilya
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	Limasol
Tunus	Bizerte, Sousse, La Goulette

Kaynak: Boniface, C. (2000). "*Worldwide Destinations: The Geography of Travel and Tourism"*, 43-44; Philip G. (2006). "*Cruise Operation Management"*, 2006, 50-56; Association of Mediterranean Cruise Ports, (http://www.medcruise.com),; CLIA, (www.cruising.org), ECC, (www.europeancruisecouncil.com).

Kuzey Amerika Bölgesi

Kuzey Amerika kruvaziyer turizmi, Karayipler ve doğu sahillerindeki limanlara doğru en önemli büyümeyi 2000'li yılların başlarında gösterdi. Meksika'dan Güney Kaliforniya bölgesine düzenlenen kruvaziyer turlar, gemi veya yolcu sayısı bakımından Karayiplere rakip olamasa da kruvaziyer turizm endüstrisinin istikrarlı bir pazarı haline gelmiştir. Alaska ise iklim ve coğrafi koşulları bakımından kruvaziyer sektörde sadece Mayıs-Eylül dönemlerinde aktif halde bulunmaktadır. Büyük yolcu gemileri ile küçük kruvaziyer gemileri kruvaziyer sektörünün tüm mevsimlere yayılmasını, sürekli ve sağlıklı bir büyüme olmasını sağlamıştır. Ayrıca bugün dünyanın da en büyük kruvaziyer birlik ve dernekleri aynı coğrafyada kurulmuş, dolayısıyla bölgenin kruvaziyer sektöründeki gelişimi de devam etmiştir. Şekil 3'te görüldüğü gibi Kuzey Amerika Bölgesi, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika'yı içine almaktadır.

Şekil 3. Kuzey Amerika
Kaynak: North America Map, www.worldatlas.com.

Tablo 5'te Uluslararası Kruvaziyer Hatları Birliği (CLIA)'nin yayımladığı pazar araştırma sonuçları bulunmaktadır. Buna göre 2013 yılında dünya çapında 20.9 milyon kişi kruvaziyer turlara katılmış, kruvaziyer yolcuların 12.69 milyon kişisi Kuzey Amerika Bölgesi'ne, 5.66 milyon kişisi Avrupa ülkelerine ve 2.62 milyon kişisi de diğer

ülkelere seyahat ettiği ve Kuzey Amerika Bölgesi'nin kruvaziyer turizm pazarının en önemli paydaşı olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Global Kruvaziyer Turizm Pazarları

Bölge	2005	2010	2013
Kuzey Amerika	9.960	11.110	12.690
Avrupa	3.150	5.540	5.663
Dünyanın Geri Kalan Kısmı	1.210	2.250	2.622
Toplam (X 1000)	14.320	18.800	20.976

Kaynak: CLIA, Cruise Market Profile, 2011 ve http://www.cruisemarketwatch.com/growth/ sitesinden 01.01.2014 tarihinde derlenerek oluşturulmuştur.

KRUVAZİYER DERNEKLER VE BİRLİKLER

Tablo 6.'da dünyada yer alan kruvaziyer derneklerinin ve birliklerin isimleri ve kuruluş yerlerine yönelik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 6. Kruvaziyer Dernekleri ve Birlikleri

Kruvaziyer Dernekler ve Birlikler	Kısaltmalar	Kuruluş Yeri
Kruvaziyer Hatları Birliği (Cruise Lines International Association)	CLIA	New York
Avrupa Kruvaziyer Konseyi (European Cruise Council)	ECC	Belçika
Uluslararası Kruvaziyer Hatları Konseyi (International Council of Cruise Lines)	ICCL	Washington, DC
Frorida-Karayibler Kruvaziyer Birliği (Florida-Carribbean Cruise Association)	FCCA	Miami
Alaska Kruvaziyer Derneği (Alaska Cruise Association)	ACA	Alaska
Kuzey Batı ve Kanada Kruvaziyer Derneği (North West & Canada Cruise Association)	NWCCA	Kanada
Yolcu Taşımacılığı Birliği (Passenger Shipping Association)	PSA	London
Akdeniz Kruvaziyer Limanları Derneği	MEDCRUISE	Roma
Croisimer	CROISIMER	Paris
Verband der Faehrschiffahrt un Faetouristik	VFF	Hamburg
Uluslararası Cruise Konseyi Avustralasya (International Cruise Council Australasia)	ICCA	Sydney
Japonya Açık Deniz Yolcu Gemisi Birliği (Japan Oceangoing Passenger Ship Association)	JOPSA	Tokyo

Kaynak: Dowling, Ross Kingston (2006). "*The Cruising Industry*", Cruise Ship Tourism, s. 16.

Kruvaziyer sektörünün gelişmesiyle, kruvaziyer hatları birleşerek kruvaziyer birliklerini oluşturmuşlardır. Farklı coğrafyalarda kurulmuş bu birlikler hem o coğrafyadaki hem de dünyadaki kruvaziyer sektörünün büyümesini, güvenliğini amaçlamakta ve çeşitli alanlarda çalışarak kruvaziyer turizm sektörünün gelişmesini desteklemektedirler.

KRUVAZİYER GEMİLERİN SINIFLANDIRILMASI

Kruvaziyer turların en temel unsuru olan kruvaziyer gemiler, zaman içinde talebe göre şekillenerek farklı özellikler kazanmıştır. Bu özellikler gemilerin hem fiziksel özellikleri hem de sundukları mal ve hizmetlere ilişkin olarak değişmektedir. Kruvaziyer gemiler Uluslararası Kruvaziyer Hatları Birliği tarafından Lüks, Yüksek Kalite, Modern, Özel ya da Niş ve Geleneksel olarak beş ayrı kategoride sınıflandırılmıştır (CLIA, 2009):

- *Lüks Gemiler;* Bu gemiler genellikle az sayıda insana hizmet veren küçük gemilerdir. Yüksek kalitede mal ve hizmet sunan bu gemilerde her turiste en az bir kişi hizmet eder. Bu özelliklerinden ötürü beş yıldızlı statüsünde değerlendirilmektedir.
- *Yüksek Kalite Gemiler;* Lüks gemilerin bir alt sınıfı olarak değerlendirilirler. Bu gemiler çocuklar, genç yetişkinler ve daha büyük yetişkinlere yönelik aktiviteler sunabilmektedir.
- *Modern Gemiler;* Lüks gemilere göre daha fazla turiste hizmet sunabilecek olanaklara sahip gemilerdir. Gemiler golf, tırmanma duvarı, yüzme havuzları, buz pateni gibi farklı aktiviteleri gerçekleştirebilme olanakları sunar. Fiyatları lüks ve yüksek kaliteli gemilere göre daha uygundur.
- *Özel ya da Niş Gemiler;* Temalı gemiler olarak da ifade edebileceğimiz bu gemiler müşteri talebine göre farklı konsepte sahip gemilerdir. Macera gemisi olabileceği gibi kültürel konseptte bir gemi de olabilmektedir. Bu gemiler güzergâhlarını da özelliklerine uygun olarak belirlemektedir.
- *Geleneksel Gemiler:* "*Budget*" olarak da ifade edilen bu gemiler daha uygun fiyatta mal ve hizmet sunan, genellikle klasik olarak dizayn edilmiş gemilerdir. Diğer gemilere oranla biraz daha eski ve daha az aktivite olanağı sunmaktadırlar.

KRUVAZİYER GEMİ ŞİRKETLERİ

Bu başlık altında dünyanın en büyük kruvaziyer şirketleri ve onların sahip oldukları hatlar, gemiler ve bu gemilerin kapasitelerine yer verilmektedir.

Carnival Kruvaziyer Şirketi

Carnival Şirketi 1972 yılında kurulmasına rağmen 1994 yılına kadar varlığını gösterememiş, ancak zaman içinde kruvaziyer sektörünün içinde yer alan güçlü şirketleri de bünyesine katarak dünyanın en önemli kruvaziyer şirketi olmuştur.

Carnival şirketi en büyük 10 kruvaziyer hattına ve 103 kruvaziyer gemiye sahiptir. Ayrıca Carnival Şirketi pek çok büyük kruvaziyer markasına da sahiptir. Bu şirketler Holland America Line, Cunard, P&O, P&O Australia, Costa Cruises, Princess Cruises, İbero Cruises, SeaBourn ve AIDA şirketleridir (www.carnival.com). Tablo 7'de Carnival Kruvaziyer Şiketinin sahip olduğu markalar ve bu markaların kapasiteleri verilmektedir.

Tablo 7. Carnival Şirketi Kruvaziyer Markaları ve Kapasiteleri

Kruvaziyer Markaları	Kruvaziyer Gemi Sayıları	Yolcu Kapasiteleri
Carnival Cruise Lines	24	62370
Princess Cruises	17	37470
Costa Cruises	14	31640
Holland America Line	15	23110
AIDA Cruises	10	18970
P&O Cruises	7	14970
P&O Cruises Australia	4	6910
Cunard Line	3	6690
Ibero Cruises	3	4610
The Yatchs of Seabourn	6	1970
TOPLAM	**103**	**208710**

Kaynak: http://www.cruisemarketwatch.com/capacity/ sitesinden 01.01.2014 tarihinde derlenerek oluşturulmuştur.

Royal Caribbean International Kruvaziyer Şirketi

Royal Caribbean Kruvaziyer Şirketi dünyanın ikinci büyük kruvaziyer şirketidir. Şirket, Royal Caribbean International, Celebrity Cruises, Pullmantur, Azamara Kulüp Cruises ve CDF Croisières de France markalarına ve TUI Cruises markasının da %50'sine sahiptir. Şirketin toplam 97610 yolcu kapasitesi ve 40 gemisi mevcuttur (www.rclinvestor.com).

Tablo 8'de Royal Caribbean International markasının gemileri ve kapasitelerine yer verilmektedir. Ayrıca Royal Caribbean International Şirketi *Allure of the Seas* ve *Oasis of the Seas* olmak üzere dünyanın en yüksek kapasiteli 2 gemisine sahiptir.

Tablo 8. Royal Caribbean Şirketi Kruvaziyer Markaları ve Kapasiteleri

Kruvaziyer Markaları	Yolcu Kapasiteleri	Kruvaziyer Gemi Sayıları
Royal Caribbean International	22	62220
Celebrity Cruises	11	4320
Pullmantur Cruises	4	7820
CDF Cruises	1	1830
Azamara Cruises	2	1420
TOPLAM	**40**	**97610**

Kaynak: http://www.cruisemarketwatch.com/capacity/ sitesinden 01.01.2014 tarihinde derlenerek oluşturulmuştur.

Diğer Kruvaziyer Şirketleri

Carnival ve Royal Caribbean kruvaziyer şirketleri dışında yer alan toplam 31 kruvaziyer şirketinin yolcu kapasiteleri ve gemi sayıları Tablo 9'da gösterilmektedir. Tablo 9 incelendiğinde MSC Cruises ve Norwegian şirketlerinin yolcu kapasiteleri ve gemi sayıları bakımından diğer şirketlerden büyük oldukları anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası Kruvaziyer Hatları Birliği (CLIA)'nin yayımladığı pazar araştırma sonuçlarına göre 2013 yılında dünya çapında 20.9 milyon kişi kruvaziyer turlara katılmış, kruvaziyer yolcuların 12.69 milyon kişisi Kuzey Amerika Bölgesi'ne, 5.66 milyon kişisi Avrupa ülkelerine ve 2.62 milyon kişisi de diğer ülkelere

seyahat ettiği ve Kuzey Amerika Bölgesi'nin kruvaziyer turizm pazarının en önemli paydaşı olduğu görülmektedir. Kuzey Amerika Bölgesini, Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu Avrupa ülkeleri takip etmektedir.

Tablo 9. Diğer Kruvaziyer Şirketleri

Kruvaziyer Markaları	Yolcu Kapasiteleri	Kruvaziyer Gemi Sayıları
MSC Cruises	31250	13
Norwegian	30170	12
Disney	8510	4
Thomson Cruises	7150	5
Star Cruises	7100	4
Hurtigruten	5740	14
Louis Cruises	4730	5
Oceania Cruises	4550	5
Fred Olsen	3970	4
TUI Cruises	3780	2
Phoenix Reisen	2600	3
Crystal	2060	6
Silversea	2060	2
Classic International Cruises	2000	5
Regent (Radisson)	1890	3
Saga Cruises & Spriit of Adventure	1880	3
All Leisure Holidays	1550	3
Cruise & Maritime Voyages	1450	2
Discovery World Cruises	1260	2
Hapag-Lloyd	1180	4
Ponant Yacht Cruises	1170	1
Ocean Star Cruises	1140	6
Celebration Cruise Line	890	1
Lindblad Expeditions	700	10
Windstar	600	3
Star Clippers Cruises	560	3
American Cruise Lines	360	4
Swan Hellenic	360	1
Voyages to Antiquity	340	1
Paul Gauguin (PGC)	320	1
Orion Expedition Cruises	270	2
SeaDream Yacht Club	220	2
Pearl Seas Cruises	210	1
Blount Small Ship Adventures	190	2
Hebridean Island Cruises	50	1
TOPLAM	**132260**	**140**

Kaynak: http://www.cruisemarketwatch.com/capacity/ sitesinden 01.01.2014 tarihinde derlenerek oluşturulmuştur.

Kruvaziyer gemi yolcularının Avrupa'da seyahat etmeyi tercih ettikleri destinasyonlar arasında Doğu Akdeniz ve Türkiye yer almaktadır. Dünya turizm hareketleri içinde hep yükselen bir ivme

gösteren kruvaziyer turizm talebinin bir bölümü Türkiye'ye yönelmektedir. Bununla birlikte kruvaziyer turizm trendinin Türkiye'de iç talebi de harekete geçirdiği anlaşılmaktadır. İç talepteki anlamlı artış, İstanbul, İzmir ve Kuşadası limanları çıkışlı Karadeniz, Yunan adaları, Dalmaçya kıyıları ve İtalya'ya kruvaziyer turların başlamasına yol açmıştır. Türkiye'nin dış aktif kruvaziyer turizm talebi çoğunlukla limanlar ve çevresindeki hizmet arzına odaklanmıştır. Dünyada aldığı turist sayısı ve turizm gelirleri bakımından ilk on ülke arasına girmeyi başaran Türkiye'nin turizmi çeşitlendirme ve bütün bir yıla yayma politikaları içerisinde kruvaziyer turizm artık ağırlıklı konu başlıklarından biri haline gelmiştir (Yaşar, 2012: 413).

Diğer seyahat türlerine göre daha güvenli olduğunun düşünülmesi, seyahat maliyetlerinin azalması ile fiyatlarının da düşmesi, özellikle Türkiye gibi fiyat unsurunun önemli olduğu gelişmekte olan ülkelerde de Kruvaziyer seyahate yönelik talebi artırmaktadır. Üç tarafının denizlerle çevrili olması, Avrupa kıtasına ve böylece önemli turizm merkezlerine olan yakınlığı gibi coğrafi konumu ve iklimsel özellikleri başta olmak üzere sosyo-kültürel ve tarihi yapısı, çok sayıda turistik aktivitelerin gerçekleştirilmesi gibi özellikleri, Türkiye'nin kruvaziyer turizm açısından güçlü yönleridir. Bunun yanında Türkiye'nin yeni/keşfedilmemiş bir bölge olması da turistlerin ilgisini çekmektedir. Ülkemizde pek çok liman kentinin bulunması ve bu kentlerin çevresel, kültürel ve tarihi bir çekicilik unsuru taşıması dünyadaki kruvaziyer turizm talebinin çekilebilmesi için önemli unsurlardır.

Ülkemiz kruvaziyer turizm potansiyelinin bu güçlü yönlerinin yanında zayıf yönlerinden de bahsetmek gereklidir. Talebi karşılayacak kapasitede limanların olmayışı, diğer ülkeler ile kıyaslandığında liman hizmet ücretlerinin yüksek olması, ülkemizde kruvaziyer turizme özendirme politikalarının yetersizliği, kruvaziyer turizm pazarına yerel katılım yetersizliği ve tutundurma çalışmalarının yetersiz olması zayıf noktalarımızdır. Kruvaziyer turizminin geliştirilebilmesi için sunulabilecek önerilerin merkezini ise bu sorunların çözümü oluşturabilir: Üç tarafı denizlerle çevrili ülkemizin limanlarının kapasitelerinin arttırılması, yeni limanların inşa edilmesi, liman hizmetlerinden faydalanma karşılığında alınan ücretlerin dünya standartları seviyesine indirilmesi, vatandaşlarımızı kruvaziyer turizme özendirme çalışmalarının yürütülmesi, kruvaziyer turizm pazarında hizmet vermek adına yerel yatırımcıların katılımının sağlanması ve gerekli tutundurma çalışmalarının yapılması, dünya kruvaziyer turizm pazarında Türkiye'nin de yer almasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Association of Mediterranean Cruise Ports (2012). "Member Ports", http://www.medcruise.com/page.asp?n=memberports, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Boileau, J. (2006). *Samuel Cunard: Nova Scotia's Master of the North Atlantic*, Halifax, Canada.

Boniface, B. and Chris, C. (2009). *Worldwide Destinations: The Geography of Travel and Tourism*, 5.th edition, Butterworth-Heinemann, Oxford.

Carnival Cruise Line. (2012). http://www.carnival.com/, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Cartwright, R. and Carolyn B. (1999) *The Development and Growth of The Cruise Industry*, Butterworth-Heinemann, Oxford.

CLIA (2009) "*Cruise Market Overview",* http://www.cruising.org/sites/default/files/pressroom/2009_Market_Overview.pdf, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

CLIA (2011) "*Cruise Market Overview",* http://cruising.org/sites/default/files/misc/2011FINALOV.pdf, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

CLIA (2012). "Cruise Market Overview", http://cruising.org/sites/default/files/misc/2011FINALOV.pdf, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

CLIA (2012). "Cruise Market Profile", http://cruising.org/regulatory/clia-statistical-reports, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Collins English Dictionary (2009). 1. Baskı, Collins Yayınları, İstanbul.

Cruise Market Watch (2013). http://www.cruisemarketwatch.com/capacity, Erişim Tarihi: 01.01.2014.

Cruise Server (2012). http://www.cruiseserver.net/travelpage/cruiselines/index.asp, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Cunard Cruise Line (2012). http://www.cunard.com/, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Dickinson, B. and Andy V. (2008). *Selling The Sea: An Inside Look at the Cruise Industry*, 2nd. Edition, John Wiley & Sons, New Jersey

Dowling, R. K. (2006). *Cruise Ship Tourism*, CABI Publishing, Australia.

Europe and Mediterranean Map (2012). www.goodnewspirit.com, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

European Cruise Council (ECC) (2012). *"Cruise Tourism Report 2011",*

http://www.europeancruisecouncil.com/content/ecc.pdf, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Gibson, P. (2006). *Cruise Operation Management*, Butterworth-Heinemann, Oxford.

Karayipler – Karayip Adaları – Karayip Ülkeleri (2012). http://www.karayip-adalari.com/, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Klein, R. A. (2002). *Cruise Ship Blues: The Underside of The Cruise Ship Industry*, New Society Publishers, Canada.

Lew, A. A.; C. Michael H. and Dallen J. T. (2008). *World Geography of Travel and Tourism: A Regional Approach*, Butterworth-Heinemann, Oxford.

Marketing Profs (2012). "*What are the differences between products and services?*", http://www.marketingprofs.com/ea/qst_question.asp?qstID=897, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Miller, A. R. and William, F. G. (2006). "*Cruising and The North American market", Cruise Ship Tourism,* Ed. by Ross Kingston Dowling, s: 74-85.

Oasis of The Seas (2012). http://www.oasisoftheseas.com, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

P&O Cruises (2012). http://www.pocruises.com/, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Royal Caribbean Investor Relations (2012). http://www.rclinvestor.com, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Sharpley, R. (2006). *Travel and Tourism*, SAGE Publication, London.

Stopfort, M. (2009). *Maritime Economics*, 3. Baskı, Routledge, Oxon.

The North America Map (2012). http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/namerica/namera.htm, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Wild, P.; Dearing, J. (2000). "*Development of and prospects for cruising in Europe*", Maritime Policy And Management, Vol 27, No.4, pp: 315–337.

WTO (2003). *Worldwide Cruise Ship Activity*, Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Spain.

World Tourism Organization (UNWTO) (2012). http://unwto.org/en, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.

Yaşar, O. (2012). "The Popular Resort Port Of Cruise Tourism İn The Eastern Mediterranean Basin: Turkey" Vol:9 Issue:1 pp:412-440.